

Розділ 13. **КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ** **І ГРОМАДЯНИНА. СИСТЕМА ОСВІТИ**

КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Терещенко Л. В.

Культурні (духовні) права і свободи людини і громадянина — це міра можливої поведінки або діяльності особи щодо задоволення своїх законних потреб у сфері освіти, літературної, художньої, наукової та технічної діяльності. Це право на залучення до багатств світової культури і на їх збільшення власною творчою діяльністю.

Культурні права і свободи, іноді визначають як духовні або ідеологічні права і свободи. Така множинна назва цієї групи прав і свобод є виправданою з огляду на те, що реалізація культурних прав сприяє духовному розвитку особи та формуванню національної ідеології як суспільного феномена.

За чинною Конституцією України до культурних прав і свобод належать: право на освіту (ст. 43, 51, 53); право на технічну, художню та наукову творчість (ст. 54); право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (Ст. 54); право на використання здобутків культури та мистецтва (ст. 11, 54).

Право на освіту (ст. 53 Конституції України). У сучасних умовах освіта є однією з найважливіших умов всебічного розвитку особи і передумовою здійснення багатьох конституційних прав. Зміст права на освіту в найзагальнішому вигляді становить собою гарантовану можливість громадянину одержати середню загальну, середню професійну та вищу освіту в державних і комунальних учбових закладах. Так, право на освіту охоплює практично всі основні види освіти. Зокрема, в Консти-

туції зазначається, що держава забезпечує доступність і безкоштовність дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти різних форм навчання. Гарантіями права на освіту є, зокрема, обов'язковість загальної середньої освіти: надання державних стипендій та пільг учням і студентам; право громадян безкоштовно здобувати вищу освіту в державних та комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою, зокрема у відповідних школах або класах, чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства (ст. 53 Конституції України).

Учні та студенти мають право на забезпечення стипендіями, гуртожитками у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Післядипломна освіта (одержання нової кваліфікації, нової спеціальності та професії на основі раніше здобутої у закладах освіти) здійснюється закладами післядипломної освіти (академії, інститути, центри підвищення кваліфікації та ін.) на договірних засадах з підприємствами і організаціями із врахуванням державного контракту (замовлення).

Свобода літературної, художньої наукової і технічної творчості (ст. 54 Конституції України) має загальний характер, тобто цією свободою володіють усі громадяни, а не тільки особи творчих професій. Хоча творчі починання властиві всім видам праці, але найширше вони втілюються у сфері інтелектуальної, духовної діяльності, тому у ст. 47 Конституції України говориться, зокрема, що свобода творчості гарантується захистом інтелектуальної власності громадян, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності: право на результати інтелектуальної, творчої діяльності гарантується, зокрема, заборонаю використовувати або поширювати без згоди авторів результати їх інтелектуальної, творчої діяльності, за винятками, встановленими законом. Крім того, держава сприяє

розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які опинилися за її межами (ст. 54 Конституції України).

Право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54 Конституції України) реалізується за допомогою низки законодавчих актів, якими забезпечується право на вибір і зайняття інтелектуальною, творчою діяльністю, а також забезпечуються права інтелектуальної власності, авторські права і зв'язані з ними майнові права та моральні інтереси. Об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури й мистецтва, винаходи, моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші здобутки інтелектуальної праці. Ці права гарантуються тим, що без згоди автора (власника) ніхто не може використовувати їх, крім винятків, визначених законом.

З метою захисту своїх прав особа, яка має авторське право, або будь-яку правомочність на твір, для посвідчення авторства на обнародований чи необнародований протягом терміну охорони авторського права твір, може його зареєструвати в офіційних державних реєстрах. Про реєстрацію прав автора видається свідоцтво.

ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО СИСТЕМУ ОСВІТИ

Легенький М. І.

Освіта — це та сфера, з якою в своєму житті стикається кожна людина. Освіта стосується не тільки дітей та молоді, але й дорослих людей, оскільки в сучасному світі знання та навички потрібно оновлювати постійно. Адже освіта формує людський капітал, є основою успішної соціалізації особистості, її економічного добробуту, запорукою поступального розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою.

Як зазначено на сайті Міністерства освіти і науки України, одним із базових принципів Нової української школи є уявлення про безперервність освіти. Це означає, що процес виховання, навчання та формування особистості починається відразу від народження і триває пожиттєво.

Сфера динамічно розвивається разом із розвитком всього суспільства. Так, відповідно до сучасних європейських та світових тенденцій в Україні також передбачена різноваріантність шляхів здобуття освіти: формальна, неформальна, інформальна та форм її здобуття: інституційна — очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева — індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна. Держава бере на себе відповідальність за створення умов для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, заохочує громадян до здобуття всіх видів освіти.

Право на освіту закріплене Конституцією України і нікому не може бути відмовлено у цьому праві. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною для всіх, хто перебуває в Україні на законних підставах. Для громадян України безоплатною є і професійна (професійно-технічна) освіта, а також вища, але на конкурсних засадах і тільки та, що здобувається в державних та комунальних закладах освіти. Біженці мають право на освіту рівне з громадянами України. Особи, які не є громадянами України, можуть здобувати освіту відповідно до законодавства та міжнародних договорів України.

Держава забезпечує доступність освіти, розвиток мережі освітніх закладів, надання державних стипендій та пільг, соціальний захист здобувачів освіти, а також рівний доступ до освіти особам із всіх верств населення та створення умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами.

У Законі України «Про освіту» закладено концептуальні принципи подальшого реформування системи освіти. Імплементация його положень через підзаконні акти забезпечуватиме здобуття освіти всіма категоріями населення України та створюватиме умови для всебічного розвитку особистості, сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства. Положення Закону спрямовані на забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти та права кожного громадянина на здобуття освіти. Так, людина має право здобувати освіту в різних формах, або поєднуючи їх.

СИСТЕМА ОСВІТИ

Легенький М. І.

Вищим результатом освіти є терпимість.

Х. Келлер

Система освіти, яка склалася в Україні, включає дошкільну освіту, шкільну, яка, в свою чергу, включає початкову, базову середню та профільну середню освіту, професійну (професійно-технічну) освіту, що складається з трьох рівнів, фахової передвищої освіти, вищої освіти п'яти рівнів: початкового, бакалаврського, магістерського, освітньо-наукового або освітньо-творчого та найвищого наукового рівня. Також до системи освіти відноситься позашкільна освіта та освіта дорослих.

Дошкільна освіта здійснюється шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Батьки самостійно обирають форми та способи дошкільної освіти і несуть відповідальність за її здобуття.

Повна загальна середня освіта здійснюється задля всебічного розвитку, виховання і соціалізації особистості через формування ключових компетентностей. Випускник школи повинен уміти читати з розумінням, висловлювати власну думку усно і письмово, критично та системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, конструктивно керувати емоціями, оцінювати

ризиками, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими людьми, бути творчим та ініціативним.

Здобуття цієї освіти розпочинається, як правило, з шести років. Діти, яким на початок навчального року виповнилося сім років, повинні розпочинати навчання цього ж навчального року.

Професійна (професійно-технічна) освіта забезпечує підготовку особи до успішної професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі. Ця освіта може здобуватися як на базі повної загальної середньої освіти, так і на основі базової. У цьому випадку учень одночасно з професійною освітою здобуває і профільну середню освіту та отримує відповідний документ про освіту.

Фахова передвища освіта готує особу до виконання виробничих завдань підвищеної складності у певній галузі професійної діяльності та завершується здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації. Здобувається вона на базі повної або базової середньої освіти. Особа, яка здобула фахову передвищу освіту, може продовжити навчання на рівнях вищої освіти, у тому числі за скороченою програмою підготовки.

Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових або ж творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань.

Позашкільна освіта не є обов'язковою і може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти для розвитку здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок.

Освіта дорослих спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки і включає в себе післядипломну освіту, професійне навчання працівників, курси перепідготовки та підвищення кваліфікації, безперервний професійний розвиток тощо.

ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Гончаренко Н. М.

Освіта — це те, що більшість отримує, багато хто передає та лише деякі мають.

Карл Краус

Відповідно до сучасних європейських та світових тенденцій Законом передбачено різноваріантність шляхів здобуття освіти: формальна, неформальна, інформальна та форм її здобуття: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна. Держава бере на себе відповідальність за створення умов для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, заохочує громадян до здобуття всіх видів освіти

Законом визначено, що особа має право здобувати освіту в різних формах або поєднуючи їх. Адже освіта формує людський капітал, є основою успішної соціалізації особистості, її економічного добробуту, запорукою поступального розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою.

Післядипломна освіта — спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок, або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Згідно Закону України «Про освіту» післядипломна освіта включає:

- спеціалізацію — профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;
- перепідготовку — освіту дорослих, спрямовану на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями);
- підвищення кваліфікації — набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань;

- стажування — набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань

Очна форма навчання побудована на принципі особистого спілкування слухача курсів і викладачів в ході лекцій та семінарських занять в установленому розкладом обсязі. Вважається, що саме це дозволяє максимально розширити і зміцнити знання слухачів, а на самостійне вивчення відводиться зовсім небагато тем, причому не найважливіших. Слухачі курсів зобов'язані щодня бути присутніми на заняттях (не враховуючи вихідних днів), і не пропускати їх без поважної причини. Термін навчання коливається від 2 до 6 тижнів, залежить від обраної спеціальності.

Заочне навчання — вид навчання, який поєднує в собі риси самонавчання і очного навчання (періодичне відвідування занять на курсах підвищення кваліфікації). Характеризується фазністю. У першу фазу відбувається отримання бази знань, навчальної літератури та її вивчення (настановна сесія), у другу — проводиться перевірка засвоєного матеріалу (виконання і захист випускної роботи). При цьому ці фази помітно віддалені одна від одної за часом (звичайно від декількох тижнів до місяця).

Дистанційне навчання — сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) від тих, хто навчає (викладачів, визначних постатей у певних галузях науки), до тих, хто навчається (слухачів). Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія у процесі, надання слухачам можливості самостійної роботи з освоєння досліджуваного матеріалу, а також консультаційний супровід у процесі дослідницької діяльності. Дає змогу навчатися на відстані, за відсутності викладача.

Дистанційне навчання надає можливість вчитися у власному часовому темпі за індивідуальним планом, що веде до більшої відповідальності та самостійності студента й багато в чому

ґрунтується на його бажанні та необхідності мати професійні знання та вміння.

Дистанційне навчання організується з урахуванням таких основних факторів: свобода вибору суб'єктом освітньої траєкторії навчально-пізнавальної діяльності;

- індивідуально-типологічні особливості особистості;
- рівень підготовленості суб'єктів до дистанційного навчання;
- специфічний характер емоційно-інтелектуальної взаємодії суб'єктів дистанційного навчання;
- регіональність.

Необхідність проведення реформи децентралізації загалом і галузі освіти як пріоритетного напрямку цієї реформи.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» органи місцевого самоврядування створюють умови для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти. З цією метою вони формують оптимальну мережу для надання якісних та доступних освітніх послуг.

У рамках процесу децентралізації влади в Україні відбувається активне утворення об'єднань територіальних громад (ОТГ), освітніх округів та опорних навчальних закладів.

Загальноосвітні навчальні заклади, що є опорними, створюються для рівного доступу усіх дітей до якісної освіти, раціонального і ефективного використання ресурсів, та є одним із механізмів реформування системи загальної середньої освіти й упорядкування шкільної мережі.

Через складну демографічну ситуацію та глобалізацію наразі в сільській місцевості діє багато шкіл із малою наповнюваністю, які не можуть забезпечити належної якості навчання. Тому такі малокомплектні школи мають можливість стати філією опорної школи і зазвичай виконують функції початкової школи. Для дітей та педагогічних працівників з інших населених пунктів забезпечується підвезення до опорної школи.

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Пархоменко Н. Є.

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Держава при цьому визнає пріоритетність дошкільної освіти та забезпечує умови для її здобуття. Дошкільною освітою сьогодні охоплено близько одного мільйона трьохсот тисяч дітей, які ходять майже до п'ятнадцяти тисяч дошкільних закладів.

Дошкільна освіта має бути доступною та безоплатною. У країні працюють різні типи закладів дошкільної освіти, здатні задовольнити індивідуальні потреби кожної дитини та особливі вимоги батьків. Зокрема, йдеться про дітей з особливими потребами та забезпечення права батьків на вибір спеціального або інклюзивного закладу дошкільної освіти.

Ясла (вік — 1—3 роки), де забезпечуються догляд за дітьми, а також їхній розвиток і виховання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Ясла-садок (вік — 1—6 (7) років), де забезпечуються догляд за дітьми, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Дитячий садок (вік — 1—6 (7) років), де забезпечуються розвиток, виховання і навчання дітей відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Ясла-садок компенсуючого типу для дітей з особливими освітніми потребами (вік — 2—7 (8) років); такі заклади поділяються на спеціальні та санаторні.

Будинок дитини (вік — 0—3 (або 4 для хворих дітей) роки) — заклад дошкільної освіти системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та/або інтелектуальними порушеннями.

Дитячий будинок інтернатного типу, який забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та

шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави.

Ясла-садок сімейного типу (вік — 2 місяці — 6(7) років) для дітей, які перебувають у родинних стосунках, і де забезпечуються їх догляд, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Ясла-садок комбінованого типу (вік — 1—6 (7,8) років), у складі якого можуть бути групи загального розвитку, компенсуючого типу, інклюзивні, сімейні, прогулянкові, у яких забезпечується дошкільна освіта з урахуванням стану здоров'я дітей, їх розумового, психологічного, фізичного розвитку.

Центр розвитку дитини, у якому забезпечуються фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома.

За бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, діти також можуть здобувати дошкільну освіту у сім'ї. Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти покладається на їхніх батьків, осіб, які їх замінюють, та на навчальні заклади, де діти утримуються. Дошкільна освіта дитини має забезпечити виконання вимог Базового компоненту дошкільної освіти.

Серед принципів дошкільної освіти важливим принципом є її світськість.

ШКІЛЬНА ОСВІТА. ЩО ТАКЕ НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА?

Легенький М. І. Гончаренко Н. М.

Реформаторам доводиться видавати закони в буремні часи, тому що в мирний час консерватори не допускають реформ.

Томас Маколей

Шкільна освіта сьогодні — це майже чотири мільйони учнів, які навчаються в 16 176 середніх навчальних закладах. Це також близько 441 тисячі педагогів. Центральну роль у вихованні

громадянина, який є особистістю, патріотом та інноватором, має виконувати система загальної середньої освіти — Нова українська школа. Вона має не просто реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві, — вона має стати авангардом, рушійною силою цих змін.

Нова українська школа — реформа середнього шкільництва Міністерства освіти і науки (МОН). Передбачає створення школи, де діти будуть навчатися через діяльність, а основна увага спрямована на розвиток компетентностей, а не запам'ятовування фактів.

Сьогодні ключовою складовою освітнього реформування є запуск «Нової української школи» (НУШ) у вересні 2018 року. Прямо чи побічно проблема імплементації НУШ стосується також питань розвитку дошкільної освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, позашкільної освіти, підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у закладах вищої педагогічної освіти. Саме ці аспекти й розглядаються в представленому інформаційно-аналітичному збірнику.

Ключовим питанням успішного запуску НУШ є належне наукове забезпечення підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників є одним із пріоритетних завдань держави. Підготовка педагогічних працівників для роботи у закладах дошкільної і повної загальної середньої освіти є конституційним обов'язком держави та регламентується законодавчими і програмними документами українського Уряду, нормативно-правовими актами, на виконання положень яких розроблено ряд наказів МОН України.

Розбудова Нової української школи — це довготермінова реформа, яка стартує вже зараз. План упровадження передбачає наступність дій і відповідне ресурсне забезпечення на кожному етапі, а також враховує загальний контекст суспільних змін. Та вже сьогодні розпочався процес реалізації мети цієї головної освітньої реформи — виховати інноватора та громадянина, що зуміє ухвалювати відповідальні рішення, буде дотримуватись прав людини, забезпечуючи стійкість розвитку держави Україна у майбутньому.

У 2018 році МОН України розробило Концепцію розвитку педагогічної освіти з метою вдосконалення її системи для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів. Реалізація Концепції дасть змогу покращити підготовку педагогічних працівників, оновити їх склад у закладах освіти та підвищити якість освітньої діяльності.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Легенький М. І.

Інклюзивна освіта передбачає однакове ставлення до всіх учасників освітнього процесу, але створює умови для навчання та виховання дітей з особливими потребами. В основу інклюзивної освіти покладена концепція рівного ставлення до всіх дітей з урахуванням людської різноманітності, виключення будь-якої їх дискримінації а також включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивна освіта визнає, що всі діти можуть навчатися, спрямовує зусилля на роботу з усіма дітьми, незалежно від їх віку, національності, мови, походження та інших особливостей, вимагає вдосконалення освітніх структур, педагогічного і методичного забезпечення та постійного їх розвитку. З цієї метою передбачається створення у закладах освіти інклюзивного освітнього середовища, яке полягає у сукупності умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Для цього заклади освіти можуть у разі необхідності утворювати інклюзивні та спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку.

Особи з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються у закладах освіти допоміжними засобами для навчання. Особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Окрім того, вони мають право відвідувати заклади дошкільної освіти з гнучким режимом роботи та на їх утримання за рахунок держави, а також отримувати психолого-педагогічну допомогу у спеціальних інклюзивно-ресурсних центрах, які утворюються органами державної влади та місцевого самоврядування. Метою їх діяльності є забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, який є комплексною системою заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбаченою індивідуальною програмою розвитку.

Вимоги щодо забезпечення інклюзивної освіти передбачені законодавством. Також передбачено, що будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Пархоменко Н. Є.

Будь-яка зміна прокладає шлях іншим змінам.

Ніколо Макіавеллі

Основною метою початкової загальної освіти є всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися. За роки навчання в початковій школі учні мають набути достатній особистий досвід спілкування і співпраці у різних видах навчальної діяльності, навички самовираження у творчих видах завдань.

Концепція Нової української школи, ухвалена розпорядженням КМУ від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», вже почала своє активне впровадження. Новий державний стандарт початкової освіти, у якому вагомий акцент зроблено на формування компетентностей і виховання цінностей здобувачів освіти, почне реалізовуватися з 1 вересня 2018 року.

Основна мета шкільної реформи — висока якість освіти для кожної дитини. Нова українська школа має прийти у кожний навчальний заклад незалежно від його розташування. Вона передбачає запровадження сучасних освітніх технологій, створення новітнього освітнього середовища в початкових класах.

Важливим інструментом втілення ідей Концепції Нової української школи, впровадження нових методик навчання є якісне навчально-методичне забезпечення освіти. Зокрема, забезпечення першокласників якісними сучасними підручниками — один із пріоритетів Міністерства освіти і науки України. З метою створення об'єктивних і прозорих умов щодо отримання якісного навчального видання Міністерством освіти і науки України у 2018 році було здійснено конкурсний відбір підручників для 1 класу, за підсумками якого 68 назв підручників для 1 класу друкуватимуться за кошти державного бюджету (наказ МОН від 06.07.2018 № 733).

Варто зауважити, що успіх реформи можливий за умови зміни мислення вчителя, адже саме він є безпосереднім провідником новацій. Наразі здійснюється у дистанційному та очному режимах активна підготовка вчителів, які працюватимуть у 1 та 2 класах.

Запровадження нових підходів в організації освітнього процесу в початкових класах закладів загальної середньої освіти зробить навчання цікавим для кожного здобувача початкової освіти.

Нинішня суспільно-економічна ситуація в Україні спричинила необхідність модернізації системи підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Постає гостра необхідність посилення ролі роботодавців у всій системі підготовки робітничих кадрів: від формування її змісту до оцінювання її результатів.

Подолання означених вище проблем можливе за умови розроблення системи підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на засадах дуальної форми освіти, яка успішно використовується у Скандинавських країнах, Німеччині, Данії, Австрії та інших держав-членах ЄС.

Дуальна форма освіти, за своїм змістом, означає паралельне навчання в закладі освіти і на виробництві, де за основу покладено принцип взаємного зв'язку теорії з практикою, що дозволяє учням засвоювати прийоми та навички роботи на робочих місцях підприємств промисловості і сфери послуг.

Висока життєздатність цієї системи пояснюється тим, що вона відповідає інтересам всіх учасників цього процесу: держави, навчального закладу, підприємств чи організацій та учнів.

В першу чергу для підприємств реалізація дуальної форми освіти — це можливість підготовки робочих кадрів, безпосередньо, під своє виробництво, виробничі технології та обладнання, максимальна відповідність корпоративним інтересам, економія часу та коштів на пошук і підбір робочих, їх перенавчання та адаптації до умов конкретного підприємства. До того ж, у підприємства з'являється можливість перспективного планування заміни робочих ресурсів та відбору кращих учнів, так як за час навчання можна виявити їх сильні і слабі сторони. Добре навчені молоді робітничі кадри швидко пристосовуються до перспективного планування заміни робочих ресурсів та відбору кращих учнів, так як за час навчання можна виявити їх сильні і слабкі сторони. Добре навчені молоді робітничі кадри швидко пристосовуються до робочого ритму виробництва, ви-

трачаючи мінімально часу для адаптації, позитивно позначається на іміджі підприємства.

Учні ж, за дуальної системою своєчасно набувають відповідні знання і стійкі професійні прийоми та навички роботи, самостійність і поступову адаптацію до дорослого життя, у них з'являється впевненість у завтрашньому дні.

Навчальна програма формується за замовленням та за участю роботодавців, які, крім цього, мають можливість розподіляти обсяг навчального матеріалу з дисциплін в рамках конкретної професії.

Термін, на який розраховані освітні програми за дуальною формою освіти, варіюються в проміжку від півтора до трьох років, при тому що не менше 60 відсотків навчального часу відводиться навчанню на виробництві.

АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ

Левченко К. Б.

В Україні 3,9 мільйона школярів. Тому знати про антидискримінаційну експертизу важливо не лише вчителям та педагогічним працівникам, а й усім небайдужим дорослим, хто виховує дітей та піклується про них, — батькам, дідусям, бабусям, родичам, опікунам. Важливо розуміти суть питання і працівникам служб у справах дітей, громадським організаціям, журналістам та держслужбовцям, фахівцям органів місцевого самоврядування та й усім, хто цікавиться питаннями виховання дітей та підлітків.

Антидискримінаційну експертизу шкільних підручників започаткувало Міністерство освіти і науки України відповідно до Закону «Про засади державної політики запобігання та протидії дискримінації». Мета антидискримінаційної експертизи — виявити в текстах і зображеннях підручників дискримінаційні фрази, вислови або картинки для їх подальшого усунення.

Під час експертизи можуть виявлятися випадки прямої, непрямої та прихованої дискримінації за ознаками раси, кольору

шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, мови, сімейного та майнового стану, місця проживання.

Антидискримінаційна експертиза підручників здійснюється Робочою групою з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації в сфері освіти, яка створена та діє в Міністерстві освіти та науки України і складається з фахівців різних закладів освіти, Національної академії педагогічних наук, науково-дослідницьких установ, громадських організацій.

Для запровадження єдиних підходів та критеріїв здійснення експертиза, Міністерство освіти та науки підготувало методологію експертизи: «Інструктивно-методичні матеріали для експертів щодо здійснення антидискримінаційної експертизи електронних версій проєктів підручників, поданих на конкурсний відбір проєктів підручників для 1, 5 та 10 класів закладів загальної середньої освіти». У ньому є рекомендації щодо здійснення експертизи, приклади матеріалів і висновків. Посібник рекомендований до друку Вченою радою Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України та Вченою радою Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Результати експертизи оформлюють у вигляді розгорнутого експертного висновку і є публічними. Їх можна знайти на сайті Інституту модернізації змісту освіти за посиланням. Разом із виявленими прикладами дискримінації.

БУЛІНГ

Левченко К. Б., Легенька М. М., Дунебабіна О. А.

Дозволяти собі глузування
з дітей — це майже злочин.

Альфред Адлер

Слово «булінг» стало популярним та поширеним завдяки засобам масової інформації, соціальним мережам, які активно висвітлюють факти насильства над дітьми. Як реагування на велику кількість таких випадків, в 2019 році були внесені зміни до низки законів України, якими введена адміністратив-

на відповідальність за застосування булінгу та його укриття — стаття 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» Кодексу України про адміністративні правопорушення. Таким чином, зміни стосуються перш за все захисту дітей в освітньому середовищі — в школах, коледжах, ліцеях.

Закон надає визначення булінгу: Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Зазвичай увага звертається на того учня, який є найменш захищеним, або належить до так званих *visual minorities* — зовнішній вигляд, колір шкіри, волосся (рудий), вище, нижче, товще або худіше за інших тощо. Оскільки булінг є виявом дискримінації, то і ознак, за якими може обиратися «жертва», безліч. Не такий як усі — головне.

Ознаками булінгу є систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін — кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого».

Якщо дитина страждає від булінгу, потрібно звертатися до керівництва освітнього закладу та в поліцію. Відповідальність розповсюджується на всіх учасників освітнього процесу: здобувачів освіти — учнів, студентів; педагогічних та науково-педагогічних працівників; батьків здобувачів освіти. Це штраф від 50 до 200 мінімумів доходів громадян (від 850 до 3 400 грн.), в тому числі і для дітей після 16 років, та громадські роботи від 20 до 60 годин. Якщо діяння вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від 14 до 16 років, то стягнення накладається на батьків або осіб, які їх замінюють. Керівник освітньої

установи може потрапити під санкції Кодексу України про адміністративні правопорушення, якщо вчасно не повідомив про факти булінгу до органів Національної поліції — це буде штраф або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.

Виникає доречне питання, що робити, щоб подолати булінг, окрім відповідальності? Булінг — це не лише українське явище. Він є поширеним і в інших країнах. Булінг подолати дуже складно, скоріше, неможливо. Доречніше казати про те, як найкраще протистояти булінгу? Профілактика булінгу в закладі освіти полягає в системній роботі всього закладу та всіх учасників освітнього процесу в напрямі формування ненасильницької моделі поведінки. Через сприйняття недискримінації за всіма ознаками, дотримання прав людини, толерантне ставлення. Вмінню ідентифікувати, самоідентифікувати та знати механізми звернення та перенаправлення. Не мовчати! Також важливо пам'ятати, що кожен із суб'єктів виховного процесу має виконувати свої обов'язки.

Батьки — виховувати в дітях повагу до інших, вчити ненасильницьким формам поведінки, не застосовувати насильство як виховний захід; сприяти керівництву закладу освіти у проведеному розслідуванні щодо випадків булінгу (цькування); виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти.

Вчителі, педагоги — не бути байдужими, не застосовувати булінг, повідомляти про факти, вміти його ідентифікувати, для цього вчитися поважати права людини колег та учнів.

Діти — не коїти булінг і повідомляти про нього.

Керівник освітнього закладу — діяти відповідно до його обов'язків, визначених законом.

Суспільство — бути не байдужими і не толерувати насильство, в тому числі булінг. Поки це мрія. Бо дискусії навколо як теми булінгу, так і добровільної згоди на секс показали, поки що стереотипне мислення: перекладання провини на постраждалу сторону, поведінка всездозволеності і жарти є дуже поширеними.

Булінг може відбуватися не лише під час особистого спілкування, але й через інтернет або телефон. Неприємні повідомлення, коментарі, посилання на профіль у глужливих постах — це різновид булінгу (кібербулінг).

Порада. Одразу блокуйте тих людей, які ображають в інтернеті або через мобільний телефон. Функція блокування є у електронній пошті, усіх соціальних мережах, смс та дзвінках мобільного.

Також можна написати скаргу на сторінку кривдника адміністрації соцмережі.

Для власного захисту та захисту дітей не варто відправляти інтимних зображень та повідомлень, навіть якщо це людина, якій наразі довіряєте. Все, що робиться в інтернеті, залишається у кіберпросторі, навіть коли інформація видаляється.

При виникненні питань для отримання консультації — на Національну дитячу «гарячу» лінію: 0-800-500-225 (безкоштовно зі стаціонарних) або 116-111 (безкоштовно з мобільних).

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Биковська О. В.

Виховання повинно шукати свій шлях поміж Сціллою, повною свободи дій, і Харибдою заборони.

Зигмунд Фрейд

Позашкільна освіта — невід’ємний складник системи освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості із засвоєнням знань, умінь, навичок і цінностей в закладах позашкільної освіти, інших суб’єктах освітньої діяльності у вільний час за програмами позашкільної освіти.

Виникнення і функціонування позашкільної освіти обумовлені найголовнішими факторами — замовниками і споживачами — людиною, громада і держава.

Державну політику у сфері позашкільної освіти та напрями її розвитку визначено у міжнародних та національних документах: Конституція України (1996), Конвенція ООН про права дитини (1989), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990), Загальна декларація прав людини (1948), Закон України «Про освіту» (1991, 2017), Закон України «Про позашкільну освіту» (2000), Закон України «Про охорону дитинства» (2001), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Положення про позашкільний навчальний заклад (2001) тощо.

Позашкільна освіта — світовий тренд, широко представлений в іноземних державах. У міжнародній освітній теорії і практиці щодо позашкільної освіти використовуються такі поняття і терміни, як: «after-school education», «after-school program», «out-of-school time».

Сутність позашкільної освіти полягає у тому, що це організована державою система розвитку людини як особистості у закладах позашкільної освіти у вільний час за програмами позашкільної освіти.

Кожна людина народжується зі своїми здібностями. На розвиток дитини впливають два основні фактори — спадковість і умови. Позашкільна освіта забезпечує умови для розвитку особистості відповідно до її талантів, здібностей, освітніх потреб і є основою формування людського капіталу держави та суспільства.

Основними функціями позашкільної освіти є освітньо-культурна, соціальна, економічна.

1) Освітньо-культурна функція позашкільної освіти — спрямована на розвиток людини як особистості, задоволення її освітніх потреб та інтересів, забезпеченні обізнаності, освіченості, вихованості;

2) Соціальна функція позашкільної освіти — спрямована на розвиток спільноти людей як громади, забезпечення громадянського суспільства;

3) Економічна функція позашкільної освіти — спрямована на формування і використання продуктивних здібностей особистості як людського капіталу держави та суспільства.

Особливістю позашкільної освіти є добровільність, доступність, диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність.

Цінність позашкільної освіти для держави, суспільства — це соціальне і економічне зростання; громади — соціокультурна діяльність різних верств населення; людини — особистісний і професійний розвиток.

Позашкільна освіта за своєю природою є системним об'єктом, соціальним інститутом, який розвивається й функціонує, зберігаючи свою сутність при зміні змісту і структури.

Система позашкільної освіти належить до систем соціального типу, еволюція і спрямованість якої визначається: 1) соціальними, економічними і політичними змінами у державі і суспільстві; 2) ієрархією ціннісних орієнтацій людини.

Системоутворюючим фактором позашкільної освіти є освітня діяльність у вільний час. Метою позашкільної освіти є розвиток людини як особистості у закладах позашкільної освіти у вільний час за програмами позашкільної освіти.

Здобуття позашкільної освіти здійснюється відповідно до здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів особистості.

Позашкільна освіта разом з іншими складниками системи освіти — дошкільною, повною загальною середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою, вищою тощо створює єдиний освітній простір. Компетентності, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть враховуватися та визнаватися на відповідному рівні освіти.

Структурними компонентами системи позашкільної освіти є: організаційні (нормативно-правові, організаційно-управлінські, кадрові, науково-методичні, фінансові та матеріально-технічні); змістові (природа, суспільство, культура, техніка, спорт); методичні (мета, зміст, форми, методи, засоби); процесуальні (навчання, виховання, розвиток, соціалізація); функціональні

(дозвілля, пізнання, творчість); діяльнісні (художньо-естетичні, науково-технічні, еколого-натуралістичні, туристсько-краєзнавчі, гуманітарні та інші напрями); інституціональні (заклади освіти, заклади культури, спорту, сім'я, організації тощо).

Структура позашкільної освіти розгалужена і різноманітна. Вона включає різні заклади, організації, установи, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Органи місцевого самоврядування створюють умови для доступності позашкільної освіти шляхом формування, утримання та розвитку мережі закладів позашкільної освіти відповідно до освітніх, культурних, духовних потреб та запитів населення.

Організація позашкільної освіти передбачає наявність необхідних нормативно-правових документів; багаторівневої структури і різноманітних за типами, видами, чисельністю закладів позашкільної освіти та інших соціальних інституцій; підготовлених педагогічних та інших працівників відповідної кваліфікації; наукових і методичних матеріалів та програмних розробок; коштів та відповідної матеріально-технічної бази тощо. Сучасна модель організаційного забезпечення позашкільної освіти включає 5-компонентну структуру, до якої відноситься: правове, управлінське, освітнє, інформаційне та фінансове забезпечення.

Ключовими термінами позашкільної освіти є освіта, культура, особистість, держава, заклад, вільний час, творчість тощо.

ЗАКЛАД ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Биковська О. В.

Заклад позашкільної освіти є основною структурною одиницею і установою, що забезпечує надання позашкільної освіти.

Сучасна структура позашкільної освіти орієнтована на навчання впродовж життя у закладах позашкільної освіти.

Заклад позашкільної освіти організує роботу на принципі добровільності вибору типів закладів, видів діяльності за інтересами. Заклад позашкільної освіти є юридичною особою. Форма власності закладу позашкільної освіти визначається відповідно до законодавства.

Державні заклади позашкільної освіти утворюються центральними органами виконавчої влади та фінансуються за кошти державного бюджету. Інші заклади позашкільної освіти утворюються органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних та інших працівників, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку.

Зклади позашкільної освіти функціонують у формі центрів, комплексів, палаців, будинків, клубів, станцій, кімнат, студій, шкіл мистецтв, малих академій мистецтв (народних ремесел), малих академій наук, мистецьких шкіл, спортивних шкіл, дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчих клубів інвалідів, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек, дитячих флотилій, галерей, бюро, оздоровчих закладів, що здійснюють позашкільну освіту.

Зклади позашкільної освіти можуть бути комплексними, профільними.

Творчі об'єднання закладу позашкільної освіти класифікуються за трьома рівнями: I — початковий; II — основний; III — вищий.

Позашкільна освіта у закладах позашкільної освіти здійснюється за різними напрямками. Серед них основними є: художньо-естетичний, науково-технічний, дослідницько-експериментальний, еколого-натуралістичний, фізкультурно-спортивний, туристсько-краєзнавчий, гуманітарний та ін.

Освітній процес провадиться у закладі позашкільної освіти через освітню діяльність, спрямовану на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь, навичок та цінностей або компетентностей особистості.

Основними компонентами освітнього процесу у закладі позашкільної освіти є навчання, виховання, розвиток та соціалізація.

Позашкільна освіта за своїм характером є методичною системою, що включає взаємозв'язані елементи як мету і завдання, зміст освіти, форми, методи і засоби її здійснення.

У сучасних умовах в методиці позашкільної освіти використовується компетентнісний підхід.

Компетентнісний підхід у позашкільній освіті – це підхід, що орієнтує відповідну мету, завдання, зміст, форми та методи позашкільної освіти на формування компетентностей особистості. Компетентність є здатністю, особистісною характеристикою людини, яка повноцінно реалізує себе у житті, володіючи відповідними знаннями, вміннями, навичками, досвідом та культурою.

У структурі компетентностей, що складають основу реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, виділяється 4-компонентна структура з такими компетентностями — пізнавальна, практична, творча і соціальна.

В умовах децентралізації особливого значення набуває організація позашкільної освіти, забезпечення її функціонування та створення умов для діяльності закладів позашкільної освіти в адміністративно-територіальних одиницях.

В об'єднаній територіальній громаді (ОТГ), селі, селищі, районі, місті, області заклад позашкільної освіти — це центр освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності.

Серед організаційних форм і методів в організації позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу доцільним є використання масової, групової та індивідуальної роботи. Основними формами роботи у закладах позашкільної освіти є: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі та в інших формах, передбачених статутом закладу позашкільної освіти.

Результатами освітньої діяльності здобувачів позашкільної освіти є: знання, вміння, навички, цінності; компетентності (пізнавальні, практичні, творчі, соціальні); документ про позашкільну освіту.

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Карбишева В. О.

Професійна (професійно-технічна) освіта є невід'ємною складовою системи освіти України. Це комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками певної професії, розвиток їхньої компетентності та професіоналізму, виховання загальної і фахової культури.

Сучасна система професійно-технічної освіти України забезпечує здобуття професії, готуючи майбутніх фахівців для вітчизняної промисловості, агропромислового комплексу, будівництва, торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, транспорту, житлово-комунального господарства, зв'язку.

Метою професійної (професійно-технічної) освіти є реалізація права громадян на здобуття професії (первинну професійну освіту), а також допрофесійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Допрофесійна підготовка — це здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше не мали робітничої професії.

Первинна професійна підготовка — це здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня.

Перепідготовка — професійно-технічне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку.

Підвищення кваліфікації — професійно-технічне навчання робітників, що дає можливість розширювати і поглиблювати

раніше здобуті професійні знання, уміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг.

Професійно-технічна освіта є ступеневою.

Кожний ступінь визначається відповідними рівнями кваліфікації, складністю професій та освітньо-кваліфікаційним рівнем, та має теоретичну й практичну завершеність і підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст», згідно з набутими професійними знаннями, уміннями й навичками.

Вимоги до професійної (професійно-технічної) освіти

Професійно-технічна освіта (ПТО) здобувається громадянами України в закладах професійної (професійно-технічної) освіти безоплатно.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, мають рівні права для здобуття ПТО.

Обмеження допускаються за медичними та віковими показниками, а також показниками професійної придатності.

Професійно-технічна освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти за денною, вечірньою (змінною), дистанційною, екстернатною формами навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами.

Передумовою до здобуття професійно-технічної освіти є базова або повна середня освіта.

Громадяни, які мають базову загальну середню освіту, можуть одночасно із набуттям професії здобувати повну загальну середню освіту у закладі професійної (професійно-технічної) освіти або в іншому закладі освіти.

Випускнику закладу професійної (професійно-технічної) освіти, якому присвоєно освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» або «молодший спеціаліст», видається диплом.

Особі, яка опанувала курс професійно-технічного навчання і успішно пройшла кваліфікаційну атестацію, видається свідоцтво про присвоєння або підвищення робітничої кваліфікації.

Час навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти зараховується до трудового стажу учня, у тому числі в безперервний і в стаж роботи за спеціальністю, що дає право на пільги, встановлені для відповідної категорії працівників, якщо перерва між днем закінчення навчання і днем зарахування на роботу за набутою професією не перевищує трьох місяців.

Учні, які навчаються у закладах професійної (професійно-технічної) освіти забезпечуються стипендією, а також мають право на оплату праці під час виробничого навчання і практики.

ВИЩА ОСВІТА

Легенький М. І.

Якщо, по-вашому, освіта обходиться надто дорого, спробуйте невігластво.

Дерек Бок

Вища освіта — ступінь знань, що набуваються у закладах вищої освіти (вишах) на базі повної загальної середньої освіти.

Вимоги до вищої освіти є специфічними для кожного рівня її здобуття.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти передбачає здобуття загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

На початковому рівні особа здобуває ступінь молодшого бакалавра, який присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120—150 кредитів ЄКТС. Ступінь мо-

лодшого бакалавра здобувається за умови наявності повної загальної середньої освіти.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає здобуття теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

На цьому рівні особа здобуває ступінь бакалавра, який присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180—240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста визначається закладом вищої освіти. Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає здобуття поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю, загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

На другому рівні вищої освіти здобувається освітній ступінь магістра, який присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90—120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми — 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Ступінь магістра здобувається за умови наявності ступеня бакалавра.

Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загаль-

ної середньої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої становить 300—360 кредитів ЄКТС.

ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Легенький М. І.

Закладом вищої освіти є окрема установа, що здійснює освітню діяльність, яка забезпечує здобуття особами відповідного рівня вищої освіти за обраною ними спеціальністю. Окрім цього, заклад вищої освіти проводить наукову та методичну діяльність, здійснює виховання здобувачів освіти та створює необхідні умови для реалізації ними своїх здібностей та талантів, зберігає та примножує моральні, культурні та наукові суспільні цінності, поширює знання серед населення та сприяє працевлаштуванню випускників.

Заклади вищої освіти можуть бути державної, комунальної чи приватної форми власності. Всі вони мають рівні права у провадженні освітньої, наукової та інших видів діяльності.

В Україні діють заклади вищої освіти таких типів, як університет, академія, інститут та коледж.

Університету, академії чи інституту незалежно від форми власності може бути надано статус національного.

Рішення про утворення, реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, перетворення) чи ліквідацію закладу вищої освіти приймається:

1) для закладів державної форми власності — Кабінетом Міністрів України;

2) для закладів комунальної форми власності — відповідними органами місцевого самоврядування;

3) для закладів приватної форми власності — фізичними та/або юридичними особами відповідно до закону.

Реорганізація чи ліквідація закладу вищої освіти не повинна порушувати права та інтереси осіб, які навчаються у цьому

закладі вищої освіти. Обов'язок щодо вирішення всіх питань продовження безперервного здобуття вищої освіти такими особами покладається на засновника закладу вищої освіти.

ФОРМИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Андрущенко В. П.

Форма навчання відображає внутрішню організацію процесу навчання, характер якої зумовлений прийомами і методами педагогічної взаємодії суб'єктів навчання у відповідності до змісту навчання. Поняття «форма навчання» узагальнює комплекс умов організації освітньої діяльності, структурних елементів навчального процесу в залежності від рівня самостійності, часу і місця, специфіки участі педагога в реалізації навчальних компонентів.

Навчальний процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами: очною (денна, вечірня) і заочною (дистанційна). Причому в залежності від конкретних умов реалізації освітніх програм допускається поєднання форм навчання. Традиційні назви (денна, вечірня) форм навчання в меншій мірі пояснюються впливом часу доби і все більше набувають умовного значення, особливо коли навчання організовується в декілька змін або у вихідні дні тижня.

Очна (стаціонарна) форма навчання вважається основною формою здобуття вищої освіти і, як правило, здійснюється з відривом від виробництва в умовах організації максимальної кількості контактних (аудиторних) занять, коли забезпечується систематична взаємодія всіх учасників освітнього процесу, використовується широкий спектр методів і засобів навчання та видів педагогічного контролю, що підвищує якість та обсяг засвоєння змістовного матеріалу.

Вечірня форми навчання є формою здобуття певного рівня вищої освіти або кваліфікації без відриву від виробництва, яка передбачає збільшення обсягу самостійної навчальної діяльності студентів під систематичним педагогічним контролем за умови дотримання традиційного графіку навчального процесу освітньої програми.

Особливості підготовки фахівців за заочною (дистанційною) формою навчання обумовлені необхідністю організації закладом вищої освіти навчального процесу відповідно до вимог освітніх програм і стандартів якості вищої освіти з урахуванням передбачених чинним законодавством пільг для осіб, які поєднують роботу з навчанням.

Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес формування професійних компетентностей фахівця шляхом передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного суб'єктів навчальної діяльності у спеціалізованому освітньому середовищі, що створюється на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Поєднання форм навчання має різноманітні шляхи реалізації, зокрема в сучасних умовах широкого використання набули дистанційні технології навчанням, які активно використовуються на денній (вечірній) та заочній формах підготовки.

СЕМЕСТРОВА АТЕСТАЦІЯ. ЗАЛІК ТА ІСПИТИ

Андрущенко В. П.

Семестрова атестація проводиться з метою оцінювання результатів навчальних досягнень студента на певному завершеному етапі (семестр) освітньої програми. На підставі проведеного під час атестації підтвердження належним оцінюванням досягнення студентом визначених результатів навчання присвоюються кредити ЕКТС, кількість яких визначається обсягом навчального компонента освітньої програми.

Підсумкова семестрова атестація — це підсумкове оцінювання навчальних досягнень студента за семестр, що здійснюється у формі заліку або екзамену. Методи оцінювання включають увесь спектр письмових і усних іспитів, практичних тестів, проєктів і портфоліо, які використовуються для оцінювання успішності студентів та встановлення факту досягнення результатів навчання після завершення вивчення навчальної дисципліни.

Умовою об'єктивності атестації є чітке визначення критеріїв оцінювання, які описують очікувану здатність студента виконувати поставлені завдання для демонстрації здобутого результату навчання. Задля забезпечення відповідності, форми, методи та критерії оцінювання, вибрані для освітнього компонента, повинні узгоджуватися з результатами навчання, визначеними для цього компонента, і з видами навчальної діяльності, що реалізовувалися в процесі навчання.

На підсумковий семестровий контроль виносяться питання та/або практичні завдання, що передбачають перевірку рівня володіння студентами програмного матеріалу дисципліни в цілому та сформованості відповідних знань, умінь, навичок і набутих компетентностей як результату опанування навчального курсу.

Залік — це форма підсумкової атестації, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з окремої навчальної дисципліни на підставі виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях і виконання індивідуальних завдань. Оцінювання виражається за двобальною шкалою: «зараховано» або «незараховано» та шкалою ЄКТС.

Іспит (екзамен) — це одна з основних форм підсумкової атестації на підставі оцінювання рівня і якості засвоєння студентом теоретичних знань та практичних вмінь і навичок з окремої навчальної дисципліни. Оцінка за іспит виставляється за чотирьохбальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» та шкалою ЄКТС (A, B, C, D, E). Підготовка до іспиту дає можливість кожному студенту у порівняно короткий проміжок часу осмислити весь пройдений курс у цілому, сконцентрувати увагу на вузлових його моментах, закріпити у пам'яті його основний зміст.

Внаслідок незадовільних результатів атестації через низький рівень знань, пропуски занять, несвоєчасне виконання навчального плану у студентів виникає академічна заборгованість, яка може бути підставою для відрядування за академічну неуспішність.

КРЕДИТНО-ТРАНСФЕРНА СИСТЕМА

Андрущенко В. П.

Європейська кредитно-трансферна система ЄКТС (з англ. European Credit Transfer System — ECTS) — це система академічних кредитів, що створена для забезпечення єдиної загальноєвропейської процедури виміру й порівняння навчальних досягнень студентів при переведенні між закладами вищої освіти, їхнього академічного визнання.

У 1999 році Болонська декларація внесла ЄКТС до основних цілей, яких необхідно досягнути країнам — учасникам Болонського процесу. Завдяки реалізації структурних реформ Болонським процесом, ЄКТС стала провідним інструментом Європейського простору вищої освіти.

У межах Європейського простору вищої освіти ЄКТС сприяє поліпшенню прозорості й зрозумілості освітнього процесу. Реалізація ЄКТС заохочує до зміни парадигми підходу до навчання із орієнтованого на викладача до студентоцентрованого навчання.

Використовуючи результати навчання і навантаження у процесі розробки та запровадження навчального плану, ЄКТС ставить студента в центр освітнього процесу. Більше того, використання кредитів спрощує створення і документальне підтвердження гнучких траєкторій навчання, що забезпечує студентам більшу автономію та посилює їхню відповідальність.

Завдяки результатному підходу, використання ЄКТС забезпечує досягнення таких цілей ЄПВО:

— сприяє визнанню попереднього навчання й досвіду і заохочує до здобуття освіти вищого рівня та активнішої участі у навчанні впродовж життя;

— встановлює тісніший зв'язок між освітніми програмами й суспільними вимогами, поліпшує взаємодію з усіма зацікавленими сторонами, включаючи сферу праці і суспільство в цілому;

— сприяє мобільності всередині навчального закладу чи країни, із закладу до закладу, з країни до країни, між різними

секторами освіти і навчальними контекстами (тобто формальне, неформальне, неофіційне навчання і навчання на базі організації) через визнання і перенесення кредитів.

В ЄКТС прийнято, що офіційна тривалість циклу програми навчання для здобуття ступеня бакалавра становить 3—4 роки, що відповідає 180—240 кредитам, при річному обсязі 60 кредитів. Кредити розподіляються на всі освітні компоненти програми навчання (модулі, дисципліни, практики, стажування, дипломна робота тощо) і відображають кількість роботи, необхідної для виконання кожного компоненту.

ЄКТС визнана національною системою кредитів у більшості країн Європи. В інших регіонах світу ця система набуває популярності серед освітніх закладів або успішно взаємодіє з місцевими системами кредитів на основі критеріїв порівняння і, таким чином, відіграє свою роль у розширенні глобального виміру освіти.

ДОКУМЕНТИ ПРО ВИЩУ ОСВІТУ

Легенький М. І.

Документами про вищу освіту є дипломи молодшого бакалавра, бакалавра та магістра. Видаються вони за результатами успішного виконання освітньої програми та проходження атестації.

У такому дипломі зазначаються назва закладу вищої освіти (наукової установи), що видав цей документ (у разі здобуття вищої освіти у відокремленому підрозділі закладу вищої освіти (наукової установи) — також назва такого підрозділу), кваліфікація, що складається з інформації про здобутий особою ступінь вищої освіти, спеціальність та спеціалізацію, та в певних випадках — професійну кваліфікацію.

До диплома обов'язково додається додаток, що містить інформацію про результати навчання, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Документи про вищу освіту державного зразка для осіб, які навчаються за державним замовленням, виготовляються закладами вищої освіти та видаються за рахунок коштів державного бюджету, а для осіб, які навчаються за кошти фізичних або юридичних осіб, вартість документів про вищу освіту включається у вартість навчання. Гранична вартість документів про вищу освіту державного зразка та перелік інформації, яка повинна міститися у документі про вищу освіту, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Інформація про видані дипломи вноситься закладами вищої освіти до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

АТЕСТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Легенький М. І.

Атестація здобувачів вищої освіти — це підтвердження здобувачами вищої освіти засвоєних знань, умінь та компетентностей відповідно до здобутого рівня освіти.

Атестація здійснюється відкрито і гласно. Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації, можуть вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації.

Атестація осіб, які здобувають ступінь молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра, здійснюється екзаменаційною комісією, до складу якої можуть включатися представники роботодавців та їх об'єднань, відповідно до положення про екзаменаційну комісію, затвердженого вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи).

Заклад вищої освіти на підставі рішення екзаменаційної комісії присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму на певному рівні вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію.

Атестація осіб, які здобувають ступінь магістра, може здійснюватися у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальностями та в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України.

ВИЗНАННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРО ОСВІТУ

Легенький М. І.

Працевлаштуватися або продовжити навчання в Україні на підставі іноземного документа про освіту можливо лише за умови офіційного визнання такого документа (раніше — нострифікації), яке здійснюється в індивідуальному порядку.

Правом на здійснення визнання наділені Міністерство освіти і науки України та заклади вищої освіти.

Міністерство освіти і науки України здійснює визнання з метою працевлаштування та/або продовження навчання власника документа на території України.

Заклади вищої освіти здійснюють визнання з метою зарахування власника документа на навчання або на посаду наукового чи науково-педагогічного працівника до цього закладу вищої освіти.

Для здійснення визнання компетентною установою перевіряється автентичність самого документа, підтверджується статус освітньої установи, яка його видала, та встановлюється еквівалентність здобутої за кордоном освіти чи періоду навчання освітньому або освітньо-професійному ступеню в Україні. Визнання іноземного документа про освіту підтверджується спеціальним свідоцтвом, яке надає право власникові документа продовжувати здобуття освіти чи отримати роботу за фахом.

Власникові документа може бути відмовлено у визнанні за результатами перевірки у разі виявлення порушень, перелік яких визначений законодавством.

Визнання в Україні іноземних документів про освіту здійснюється відповідно до Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, яка ратифікована відповідним Законом України 03.12.1999 р. № 1273-XIV. Підготовку документів для прийняття Міністерством освіти і науки України рішення щодо визнання іноземних документів про освіту здійснює державне підприємство «Інформаційно-іміджевий центр» Міністерства освіти і науки України, яке виконує функ-

ції Національного інформаційного центру академічної мобільності ENIC Ukraine.

Не потребують процедури визнання в Україні документи про освіту громадян колишнього СРСР, видані до 15 травня 1992 року.

ДЕРЖАВНЕ ЗАМОВЛЕННЯ

Легенький М. І.

Заклади вищої освіти отримують певну кількість місць державного замовлення на підготовку фахівців, які фінансуються державою. Громадяни України, які на конкурсних засадах зараховані на ці місця, отримують вищу освіту безкоштовно.

Кількість місць державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою визначаються окремо для кожного рівня вищої освіти та спеціальності виходячи з показників середньострокового прогнозу потреби у фахівцях на ринку праці.

Показники державного замовлення в розрізі спеціальностей і рівнів вищої освіти оприлюднюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку і торгівлі (Мінекономрозвитку), на його офіційному веб-сайті не пізніше як за 30 календарних днів до початку вступної кампанії.

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ СТУДЕНТІВ

Легенький М. І.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право обирати форму навчання під час вступу. Можна навчатися одночасно за декількома освітніми програмами та у декількох закладах вищої освіти, однак безкоштовним буде отримання тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем.

Здобувачі освіти мають право на безпечні умови навчання, праці та побуту; безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами закладу вищої освіти; безоплатне забезпечення ін-

формацією для навчання у доступних форматах з урахуванням стану здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами); користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами закладу вищої освіти; забезпечення гуртожитком на строк навчання; безоплатне проходження практики та оплату праці під час виконання виробничих функцій; канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік.

Студенти можуть брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах та представленні своїх робіт для публікації, а також працювати у позанавчальний час,

Студенти долучаються до обговорення та вирішення питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення та можуть брати участь у громадських об'єднаннях та діяльності органів громадського та студентського самоврядування.

Здобувачі освіти мають право на академічну мобільність, можуть обирати навчальні дисципліни у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти, та брати участь у формуванні індивідуального навчального плану.

Студенти, курсанти закладів вищої освіти мають право на отримання студентського квитка. Здобувачі вищої освіти, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а ті, що навчаються за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, — на стипендіальне забезпечення.

За успіхи у навчанні, громадській, науково-дослідній роботі, мистецькій чи спортивній діяльності студенти можуть бути заохочені.

У разі необхідності студентам може бути надана академічна відпустка або перерва у навчанні. У разі відрахування студенти мають право на наступне поновлення.

Здобувачі вищої освіти, які поєднують роботу з навчанням, мають право на додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням, за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги.

Студенти мають право на захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, а у разі порушення своїх прав можуть оскаржувати дії органів управління закладу вищої освіти та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Здобувачі вищої освіти зобов'язані дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти; виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями, і виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання.

ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ

Левченко К. Б., Дунебабіна О. А

Освіта за кордоном є привабливою для української молоді. Навчатися можна в бакалавраті, магістратурі, аспірантурі (PhD). Є країни, де все навчання платне, є такі, де можна знайти і безкоштовне, але це залежить від рівня освіти.

У різних країнах існують різні правила зарахування іноземців на навчання в вищих навчальних закладах. І тому перш ніж обирати країну навчання, потрібно довідатися про правила та умови вступу до вищих навчальних закладів, вартість життя в країні, необхідні документи, які треба зібрати та подати до внз.

Що потрібно знати?

У США магістратура майже завжди платна, а аспірантам за їх роботу надається стипендія¹. Безкоштовне навчання за кордоном у магістратурі пропонують в таких країнах, як Німеччина і Франція, але стипендію тут платять тільки найуспішнішим студентам. Безкоштовну вищу освіту є можливість отримати в ВНЗ Німеччини, Чехії, Норвегії, Франції, Австрії, Італії, Польщі. Привабливими країнами є не лише прикордонні з Україною держави, країни Балтії — Латвія, Естонія, але й Канада, Туреччина, Південна Корея.

Наприклад, в Німеччині державна вища освіта стала безкоштовною як для самих німців, так і для іноземців з жовтня 2014 року. Відповідно українських студентів рік від року більше в цій країні. Як наслідок — українська студентська діаспора — одна з найчисленніших у Німеччині. Безкоштовне навчання найчастіше пропонується на місцевій мові, а всі витрати на проживання мають покриватися студентом самостійно.

На навчання у державних вишах Німеччині можуть претендувати громадяни України, які мають шкільний атестат чи університетський диплом бакалавра, а також належне знання німецької мови, що треба підтвердити відповідними мовними сертифікатами — мінімальний рівень знання мови, як правило, повинен відповідати рівню B2 за загальноєвропейською шкалою знання іноземних мов. Утім, усе залежить від фаху, мови навчання або ж індивідуальних вимог конкретного навчального закладу. Для запису на англomовні навчальні програми абітурієнт з України має, як правило, документально підтвердити знання англійської мови.

У багатьох країнах для оформлення дозволу на проживання з метою навчання абітурієнти з України мають підтвердити свою фінансову спроможність, тобто наявність на банківському рахунку певної суми.

Отриманий за кордоном диплом при поверненні в Україну має бути визнаним. Як зазначається на сайті Міністерства осві-

---

¹ <https://mojaedukacja.com/magistratura-za-kordonom>

ти та науки України, процедура визнання іноземних документів про освіту (раніше — нострифікація) має на меті забезпечити права громадян, які здобули освіту в інших державах, на продовження освіти та/або професійну діяльність в Україні та здійснюється в індивідуальному порядку¹. У результаті процедури визнання власник іноземних документів про освіту отримує свідоцтво, яким підтверджується право власника документів, виданих навчальним закладом іншої держави, на продовження освіти або працевлаштування за фахом у вищому навчальному закладі України або в установах на всій території України. Видача такого свідоцтва здійснюється на підставі рішення компетентного органу — вищого навчального закладу або Міністерства освіти і науки України. Рішення про відмову у визнанні документів про освіту приймається компетентним органом на основі чітко визначеного переліку чинників, до яких, зокрема, відноситься те, що документи видані освітніми установами, які не є офіційно визнаними в системі освіти держави, в якій вони функціонують, або документи є неавтентичними. Детальніше про причини відмови та порядок визнання освітніх документів, отриманих українськими громадянами за кордоном, можна також прочитати на сайті Міністерства освіти та науки.

СТИПЕНДІЇ

Легенкий М. І.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, мають право на отримання академічних та соціальних стипендій або інших стипендій, призначених фізичними (юридичними) особами.

Студенти (курсанти) закладу вищої освіти з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також студенти (курсанти) закладу вищої освіти, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, мають гарантоване право на отримання соціальної стипендії, у тому числі у разі отримання академічної стипендії.

¹ <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/viznannya-inozemnih-dokumentiv>

Академічні стипендії призначаються особам, які досягли значних успіхів у навчанні та/або науковій діяльності. Частина студентів (курсантів), які мають право на отримання академічних стипендій, встановлюється вченою радою закладу вищої освіти у межах визначеного Кабінетом Міністрів України загального відсотка студентів (курсантів), які мають право на отримання академічних стипендій, та стипендіального фонду.

Якщо студент (курсант) має право на отримання соціальної та набув права отримання академічної стипендії, то він може обрати одну з них.

Для студентів (курсантів), які навчаються за гостродефіцитними спеціальностями (у галузях знань освіти, математичні, природничі, технічні науки), встановлюється підвищений розмір академічної стипендії.

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Легенький М. І.

У закладах вищої освіти діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування навчальних закладів.

Студентське самоврядування — це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) відповідного закладу вищої освіти. Усі студенти (курсанти), які навчаються у закладі вищої освіти, мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів студентів (курсантів) та їх участь в управлінні закладом вищої освіти. Студентське самоврядування здійснюється сту-

дентами (курсантами) безпосередньо і через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів (курсантів).

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ

Андрущенко В. П.

Академічна мобільність — це можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами; в межах індивідуальної освітньої (дослідницької) траєкторії.

За місцем реалізації права на академічну мобільність вона поділяється на внутрішню та міжнародну академічну мобільність. Внутрішня академічна мобільність — академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у партнерських закладах вищої освіти і наукових установах в межах України. Міжнародна академічна мобільність — академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у закордонних вищих навчальних закладах і наукових установах, а також іноземними учасниками освітнього процесу у вітчизняних закладах вищої освіти.

За видами академічну мобільність розділяють на кредитну і ступеневу мобільність.

Кредитна мобільність — навчання учасника освітнього процесу у партнерському закладі вищої освіти з метою здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та/або відповідних компетентностей, результатів навчання, що будуть визнані у закладі вищої освіти постійного місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу. При цьому загальний період навчання для таких учасників за програмами кредитної мобільності залишається незмінним.

Ступенева мобільність — навчання учасника освітнього процесу у партнерському закладі вищої освіти з метою здобут-

тя ступеня вищої освіти, що підтверджується документом про вищу освіту (дипломом) або про здобуття ступеня вищої освіти від двох або більше вищих навчальних закладів.

Окремо важливо згадати про наукову мобільність — виконання наукових досліджень і розробок, наукове стажування аспірантів, докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників, у тому числі за кордоном, розвиток наукової співпраці, організація, проведення та участь у конференціях, симпозиумах, спільні дослідження університетів та наукових установ тощо.

Право на академічну мобільність може бути реалізоване на підставі міжнародних договорів про співробітництво в галузі освіти та науки, міжнародних програм та проєктів, договорів про співробітництво між вітчизняними закладами вищої освіти (науковими установами), між вітчизняними та іноземними закладами вищої освіти, а також може бути реалізоване вітчизняним учасником освітнього процесу з власної ініціативи, підтриманої адміністрацією вітчизняного закладу вищої освіти, в якому він постійно навчається або працює, на основі індивідуальних запрошень та інших механізмів.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Легенький М. І.

Академічна доброчесність — комплекс вимог до учасників освітнього процесу, якими вони мають керуватися у навчальній та науковій діяльності, одна з головних умов забезпечення якості освіти. Від здобувачів освіти академічна доброчесність вимагає самостійно виконувати навчальні та контрольні завдання, поважати авторські та суміжні права та надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної та наукової діяльності. Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані об'єктивно оцінювати результати навчання, здійснювати контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти, дотримуватися вимог законодавства про авторські та суміжні права, надавати достовірну інформа-

цію про результати власних досліджень та у разі використання в своїх роботах результатів, отриманих іншими дослідниками, обов'язково посилатися на авторів.

Порушенням академічної доброчесності є плагіат та самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання.

За порушення вимог академічної доброчесності здобувачів освіти можуть зобов'язати повторно пройти освітній компонент або оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо), позбавити академічної стипендії або наданих пільг з оплати навчання. Студентів та учнів закладів професійної (професійно-технічної), передвищої або вищої освіти за грубе порушення академічної доброчесності також можуть відрахувати із закладу освіти. Викладачам, вчителям чи науковцям, які допустили такі порушення, можуть відмовити у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання чи позбавити вже присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання, відмовити у присвоєнні або позбавити присвоєного педагогічного звання чи кваліфікаційної категорії або позбавити права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА

Легенький М. І.

Післядипломна освіта — спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок, або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

- Згідно із Законом України «Про освіту» післядипломна освіта включає:
- спеціалізацію — профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;

- перепідготовку — освіту дорослих, спрямовану на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями);
- підвищення кваліфікації — набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань;
- стажування — набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань.